

Gestommel in de nacht. Nachtelijke onrust door 'huismarters' wordt meestal veroorzaakt door jonge spelende marters. Foto Beate Ludwig.

De opmars van de steenmarter

Samenleven met vreemde snuiters!

De steenmarter maakte in begin jaren '80 zijn comeback in Oost-Nederland en heeft sindsdien een reputatie als succesvolle cultuurvolger opgebouwd in het stedelijk milieu. Maar ook als lastpak door berokkening van schade aan auto's en overlast in gebouwen. Ondertussen wint de soort terrein richting het westen. Als men zich goed voorbereidt op de komst van deze 'vreemde snuiter' is samenleven met steenmarters goed mogelijk, zoals blijkt uit onderzoek in de stad Deventer.

Erwin van Maanen

Stadse steenmarters Vroeger leefde de steenmarter vooral in kleinschalige cultuurlandschappen. Rond begin 20e eeuw werd hij in Nederland veel als pelsdier en roofwild bejaagd. Na Tweede Wereldoorlog werd de soort zeldzaam en kreeg een beschermde status. Eind jaren '70 kwam een omslag en verschenen er steenmarters op het toneel die uitstekend in dorpen en groene steden kunnen gedijen.

Vanaf half jaren '90 kreeg Hanzestad Deventer met lastige steenmarters te maken. De media berichtte toenemend over auto-schade, overlast in woningen en predatie

van huisdieren. 'Overal' zag men steenmarters en ze werden foutief beschreven als 'plaagdieren' en 'knaagdieren'. Soms ontstonden er erg vervelende situaties, zoals de ambulance die niet kon uitrijden door kapotte bougiekabels. Klachten en de roep om 'verdelging' namen toe. De gemeente Deventer zat met de handen in het haar en burgers met klachten werden van het kastje naar de muur gestuurd wat de ergernis en media-aandacht versterkte. De volgende klacht geeft aan hoe hoog de emoties konden oplopen:

"Sinds een paar jaar ontzettend veel last van de steenmarter! Nachten niet kunnen

slapen omdat het marterpaar bezig was. En al die prooien en madenoverlast! Niemand gun ik deze ellende! Verder onze auto: ook hier zijn kabels doorgebeten en onlangs hadden de marters onder de motorkap een tennisbal en dode muis op het motorblok gelegd. Het is echt een obsessie! Bijna dreven deze beesten ons ertoe om te moeten verhuizen!"

De toon was gezet en er moest wat gebeuren. Maar de steenmarter is een beschermd dier en alleen ernstige of hardnekkige gevallen mogen op diervriendelijke wijze worden opgelost, conform Artikel 68 van de Flora- en Faunawet en

De steenmarter is waarschijnlijk al sinds de Middeleeuwen aan kleinschalige cultuurlandschappen en nederzettingen gebonden, en leefde bijvoorbeeld op boerenerven waar hij meestal als ratten- en muizenverdelger werd gewaardeerd.
Foto Beate Ludwig.

onder toezicht van de provincie. Eerder waren gemeenten door het toenmalig ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij geboden een loket voor zorgvuldige behandeling van overlast door beschermde diersoorten op te richten. Een goed onderbouwd beheerplan als blauwdruk en protocol voor de behandeling van steenmarterproblematiek was dringend nodig en zou veel onrust en onbegrip kunnen wegnemen.

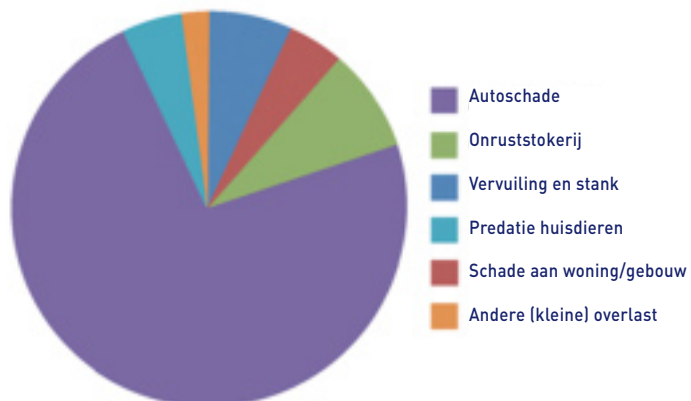
Onderzoek naar steenmarters en beheer van overlast in Deventer

In opdracht van provincie Overijssel via Landschap Overijssel werd door adviesbureau Ecogroen onderzoek voor een steenmarterbeheerplan uitgevoerd. Ter onderbouwing werd in 2006 en 2007 eerst met een enquête het voorkomen en de overlast van steenmarters in Deventer in kaart gebracht. Dit leverde totaal 340 betrouwbare reacties op, waaronder diverse waarnemingen, klachten, schadeposten en anekdotes. Het leverde boeiende aanvullende informatie op over de ecologie van steenmarters in de stad en uiteenlopende beschouwingen van het dier. Uit het onderzoek bleek dat steenmarters alom verspreid in Deventer en de aanliggende dorpen voorkomen. Vooral groene oudere stadsdelen en (villa)wijken zijn in trek. Hier vinden ze veel van hun gading, waaronder diverse schuilplaatsen (dagrustplaatsen). Ze delen in onze welvaart door aanvulling van hun natuurlijke menu van kleine zoogdieren, vogels en hun broed, koudbloedige dieren, noten en vruchten, met onze etensresten. In de schemer en tot diep in de nacht leggen ze snel min of meer vaste foerageer- en territoriumroutes af; struinend, speurend en rennend door straten, steegjes, tuinen, plantsoenen en parken. Vaak wordt dezelfde steenmarter op zijn ronde door verschillende mensen in een wijk gezien. In de zomer zijn ook families van moeders met 1-4 jongen op pad, soms ook overdag.

Cumulatief suggereren die waarnemingen een 'plaag' van steenmarters, zoals beschreven door de media. Maar feitelijk zijn steenmarters zeer territoriale roofdieren, die zich ruimtelijk spreiden tot een optimale dichtheid. Een territorium van een vrouwtje (moer) beslaat al gauw 30 hectaren, dat van een mannetje (ram) tot een drievoud daarvan. Uit verder recent onderzoek door de auteur blijkt dat er in het kleinschalige cultuur- en landgoederenlandschap rond Deventer en in de IJsselvallei ook veel steenmarters leven. Hoe deze plattelandse steenmarters uitwisselen met hun stadse soortgenoten is onduidelijk.

Auto- en huismarters Overlast door steenmarters kan gecategoriseerd worden in auto-, huis- of roofmarters, waarvan de eerste categorie in Deventer het meest voorkomt (figuur 1). In de enquête werden 160 autoschades, inclusief herhaalschade, gemeld. Een aantal garagehouders gaf daarnaast gemiddeld 300 reparaties per jaar op. Uitgaande van 37.330 auto's in Deventer, kon de jaarlijks gemiddelde autoschade worden geschat op circa 1%. De meeste schade betreft bijtbare rubber- en plastic onderdelen zoals bougiekabels en koelwaterslangen. Startproblemen zijn meestal het gevolg en gemiddeld 90 euro aan reparatiekosten. Veel duurdere vervolgschade ontstaat wanneer er met lichte onopgemerkte schade aan

onderdelen in verbinding met vitale onderdelen wordt doorgereden, bijvoorbeeld een koel slang. In het ergste geval resulteert dat in het vastlopen van de motor en zelfs motorbrand. Uit de enquête bleek dat verlei automerken en bouwjaren vatbaar zijn en dat de totale autoschade in Deventer jaarlijks neerkomt op circa 33.000 euro. Het bezoeken en beschadigen van auto's (car patrolling) door steenmarters is niet eenduidig verklaarbaar. Dit fenomeen werd voor het eerst geregistreerd in het Zwitserse Winterthur in 1978. Auto's zijn vooral in het voorjaar van betekenis als markante plekken voor territoriale markering langs straten, maar tegelijkertijd ook als tijdelijke schuil- of rustplek. Op koude nachten lassen de kleine langwerpige dieren rustpauzes in op beschutte plekken, om energie te besparen. Een net warm gelopen motorruimte is dan een geschikte plek. Een comfortabel dutje in een auto kan echter soms noodlottig zijn, wanneer iemand er plots mee wegrijdt. Het kauwen op rubber of plastic is ook bij andere dieren aangetoond, zoals muizen, ratten, huiskatten en bij boommarters. Blijkbaar vinden sommige dieren bepaalde kunststoffen gewoonweg 'lekker', waarbij moet worden opgemerkt dat een specifieke aantrekking door verwerking van visproducten in rubber niet is bewezen. Autobezzoek door steenmarter(s) kan naast schade worden bepaald door pootafdrukken in stof en gedeponeerde vogeleieren, dode vogel of muis, of vaak broodresten en zelfs 'gesmolten snoepjes'. Problemen met huismarters zijn uiteenlopend. Sommige mensen raken al in paniek wanneer ze een marter rond het huis zien, soms rollend door bloembedjes. Heuse onrust kan (tijdelijk) ontstaan met een nest jonge steenmarters op een plek in een woning waar ze mensen met hun 'gestommel' regelmatig en langdurig uit de slaap houden. Dit gebeurt meestal begin zomer wanneer de jongen al wat ouder zijn maar nog niet regelmatig met hun moeder op

Figuur 1 Verdeling van de in de Deventer enquête gemelde overlast (226 klachten) door steenmarters in 2006-2007.

Door sommige lieden wordt de steenmarter veraschuwed en ondanks bescherming vervolgd. De belangrijkste sterfteoorzaak is echter het drukke verkeer. Foto Ronald Messemaker.

Steenmarter in de motor. Auto's zijn naast markingsplekken voor territoriale afbakening ook geschikt als schuil- en tijdelijke rustplaatsen tijdens nachtelijke tochten. Foto Beate Ludwig

Foto 1. Voorbeeld van incidenteel forse schade aan dakbeschoot door een steenmarter. Foto Armand Trentelman).

stap gaan. Marters zijn zeer speels, net als andere jonge roofdieren. Ze beleven ook vertier met kleine objecten, zoals "steentjes of noten in de dakgoot". Veel erger is het wanneer een marterfamilie stinkende vervuiling door ophopende uitwerpselen (latrines) en rottende prooi-resten met bijkomend ongedierte creëert, en op ongewenste plekken binnendringt. In sommige gevallen worden ook kostbare vernielingen aangericht, zoals gaten in dakbeschoot of rieten daken, kapotgerukt isolatiemateriaal of stukgebeten bedrading. Radeloosheid kan in zulke gevallen begrijpelijk toeslaan. Maar de situaties lopen sterk uiteen. Zo was een dame uit een villawijk in Schalkhaar die door steenmarters achter de dakkapel van haar slaapkamer en de maden die als gevolg door het ventilatierooster van de badkamer vielen, serieus van plan te gaan verhuizen (zie bovenstaande melding). Een Indische familie uit Colmschate vond 'hun' steenmarter in het dakbeschoot van hun rijtjeshuis echter 'geweldig'. Dit geval betrof een van de solitaire dieren, die vaak onopgemerkt aanwezig zijn.

Zorgvuldig behandelen van overlast

Door de gemeente Deventer is sinds de toepassing van het steenmarterbeheerplan met goedkeuring van de provincie in 2007 een faunaloket opgesteld. Burgers kunnen hier terecht met klachten van overlast door beschermde dieren, waaronder ook vlermuizen. Lichte problemen, waaronder ook zelf-oplosbare automarterproblematiek, worden dan eerst gescheiden van ernstige of persistente problemen in gebouwen. Voor lichte klachten of preventie worden voorlichting en do-it-yourself aanwijzingen gegeven. Bij hoge overlast in gebouwen en een dierenwelzijnsaspect wordt verdere behandeling met inschakeling van een deskundige voorgesteld, helaas wel op kosten van de gedupeerde. In Deventer krijgt iedere klacht

een code zodat er gemonitord kan worden. In veel gevallen kunnen steenmarters eenvoudig uit gebouwen worden geweerd met het ontnemen van de toegang. Simpele voorbeelden zijn het van de muur wegzetten van de Kliko, het wegzagen van takken van of aanbrengen van manchetten op aanpalende bomen. Afsluiting van gaten naar kelders, spouwmuren en daken, en het wegnemen van andere meer complexe toegangswegen vragen om een effectief toegesneden en diervriendelijke aanpak met inschakeling van een deskundige. Het is namelijk van belang om vast te stellen dat er geen marternest in het geding is en dat solitaire dieren het object kunnen verlaten alvorens de leefplek onbruikbaar wordt gemaakt. Meestal gaat er ook een grondige schoonmaakbeurt aan vooraf. In geval van een marternest wordt gewacht tot eind juni wanneer de marterfamilie naar een andere plek is verhuisd. Voorheen werden allerlei huis-tuin-en-keukenmiddelen als remedie voorgeschreven, zoals Chlorix-blokjes, het langdurig en hard laten spelen van de radio, of gekreukeld kippengaas onder de auto. Tevens zijn er 'anti-marter' sprays te koop. Uit Duits onderzoek en in de praktijk blijken deze middelen niet, of slechts deels of tijdelijk te werken. Ook ultrasonische geluidsapparaten zijn lang niet effectief. Beproefd en meest effectief tot dusver is de elektrischeschokmethode, deskundig gemonteerd als apparaatje op de motor of als schrikdraad langs bijvoorbeeld muren of daklijsten. Verder worden tegenwoordig veel nieuwe automerken voor de Europese markt 'marterproof' gemaakt. Onder deskundigheid wordt verstaan een bestrijdingsdienst of een speciaal fauna-beheerbedrijf, bij voorkeur gecertificeerd door het Kenniscentrum Dierplagen (KAD) voor het diervriendelijk en conform de wet oplossen van steenmarterproblemen. Het doden van steenmarters is verboden en het wegvangen en ver weg verplaatsen

(translocatie) van dieren is indirect vaak ook dodelijk en heeft weinig zin. Ontheemde dieren zoeken namelijk hun weg terug of gaan zwerven, en bij leegval wordt het territorium met leefplekken meestal snel in gebruik genomen door een ander. In zijn Deventer hebben vier wijkmanagers de KAD-cursus gevolgd waardoor de lijn naar de burger korter is. De gemeente Doetinchem ging zelfs preventief verder met aanbreng van afleidende leefplekken in het openbaar groen, zoals forse takkenrillen en nestkasten. Intussen zijn steenmarterklachten in Deventer fors afgenomen. In 2005-2007 kwamen jaarlijks gemiddeld 150 klachten binnen en in 2009 nog maar twintig. De negatieve berichtgeving in lokale kranten is ook afgenomen. Waar dit specifiek aan ligt is onduidelijk. Mogelijk melden beter geïnformeerde burgers nu alleen nog maar ernstige gevallen en is tolerantie toegenomen door voorlichting, kordate klachtenbehandeling en afname van sensatiegericht nieuws. Het kan natuurlijk ook zijn dat overlast afneemt naarmate een steenmarterpopulatie stabiliseert en doordat de dieren uiteindelijk vaste rust- en verblijfplaatsen innemen waar ze niet worden verjaagd.

Front naar het westen Steenmarters maken momenteel een stapsgewijze opmars naar west Nederland. In 2010 is voortplanting vastgesteld in Wageningen. Steenmarters waren hier al wel enkele jaren aanwezig en veroorzaakte spora-

Familie steenmarters vastgelegd met een 'cameraval' in de villawijk Sahara, Wageningen (18 juni 2010, 02.30 uur). Foto's E. van Maanen.

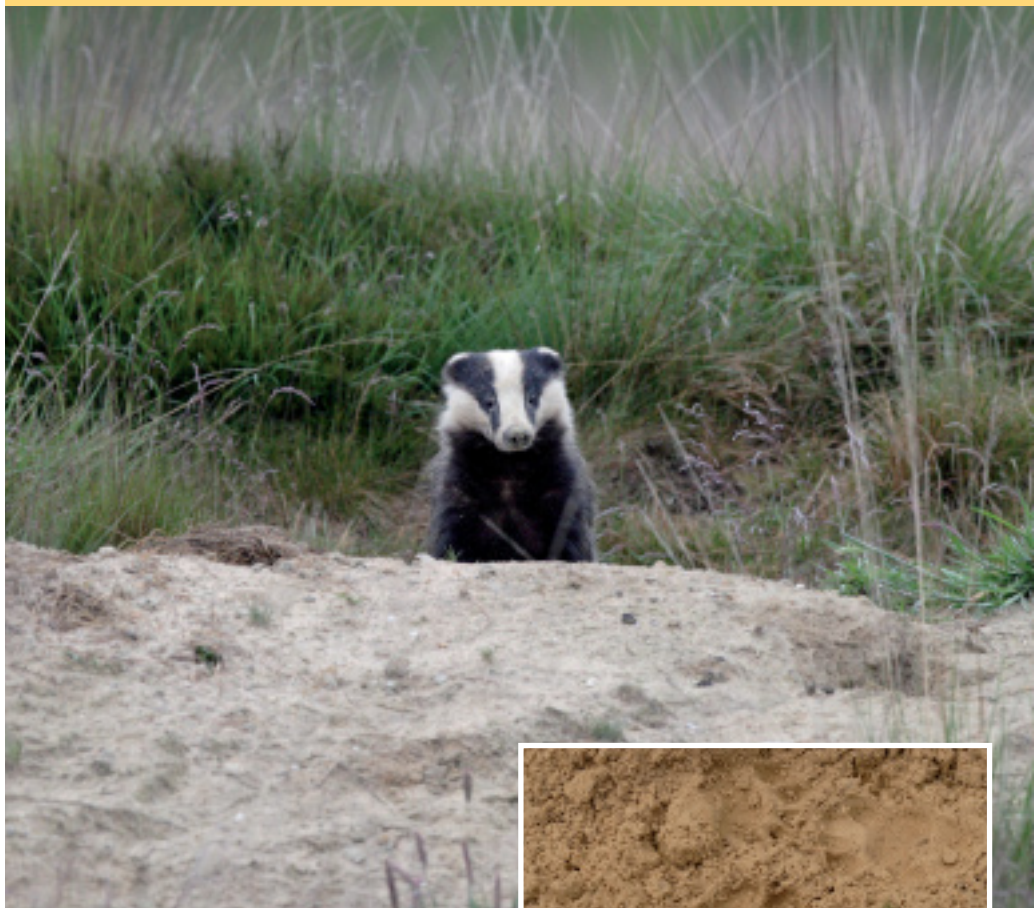
disch ook overlast en schade, maar werden voor boommarters uit het nabije bos aangezien. Deze vestiging is een behoorlijke sprong ten aanzien van de bolwerken in het oosten. Een snelle gang naar het westen wordt nog wel enigszins afgeremd door de barrièrewerking van de Grote Rivieren en de IJssel, en door ons dichte drukke wegnnet. Waarschijnlijk worden binnenkort eerst de (oudere) steden en dorpen langs en op de Utrechtse Heuvelrug en in het Gooi bevolkt door pionierende dieren, eerst onopvallend door vooral jonge mannetjes. Daarna is waarschijnlijk Utrecht e.o. aan de beurt. Op 4 januari 2011 werd al flink op weg een jong mannetje op de A12 bij Maarn aangereden. Ook in de Betuwe en in Brabant zijn de dieren op weg. Waar het marterfront op zal stuiten of eindigen is moeilijk te zeggen, want steenmarters houden niet van grootschalig natte lage veengebieden en duurzame vestiging in de meest drukke delen van de Randstad valt nog te bezien. Maar daar waar ze als vreemde snuiters verschijnen en zich in hoger aantal laten gelden, zullen ze de gemeederen eerst lang bezig houden. Voorlichting en objectieve informatie over de steenmarter samen met goed toegesneden (preventief) beheer (Van Maanen & Hoksberg 2008; Broekhuizen et al. 2010) zou dat op voorhand kunnen temperen.

Dankwoord Beate Ludwig, Ronald Messemaker en Armand Trentelman stelden foto's en informatie beschikbaar.

Erwin van Maanen
EcoNatura – Onderzoek voor Natuur & Landschap | Science for Nature and People [e.v.m.shaman@home.nl]

Verder lezen?

- Broekhuizen, S., D. Klees & G. Müskens 2010. De Steenmarter. De Zoogdierverseniging (Nijmegen) en KNNV Uitgeverij (Zeist).
- Kaper, A. & G. Müskens 2006. Steenmarters in en om het huis. Brochure van Stichting Landschapsbeheer Gelderland.
http://www.landschapsbeheergelderland.nl/images/PDFs/steenmarters_in_huis_webversie.pdf
- Maanen, E. van & M. Hoksberg 2008. Samenleven met een vreemde snuiter in Deventer. Beheerplan voor het omgaan met steenmarterproblematiek. Rapport 07-110. EcoGroen Advies, Zwolle.
http://www.landschapov.nl/upload/downloads/Steenmarterbeheerplan%20Deventer_EcoGroen_juli%202008.pdf

Boven: das op een burcht in open terrein.
Rechts: Dassenprent. Foto's Aaldrik Pot

Hogere zandverplaatsingskunde

In de tweede aflevering van de reeks Herkennen van diersporen gaat het over hogere zandverplaatsingskunde oftewel welke zoogdieren graven grote holen en hoe ziet dat eruit?

Aaldrik Pot

De bekendste Nederlandse burchtenbouwers zijn ongetwijfeld das, vos en konijn. In theorie lijkt het niet moeilijk om het onderscheid te maken tussen burchten van dassen, vossen en konijnen. Die laatste soort is natuurlijk een stuk kleiner dan de andere twee, maar dat lijkt helemaal niets te zeggen. In de praktijk krijg ik geregeld melding van een nieuwe dassenburcht. Bij inspectie ter plaatse blijkt het om een wat uit de kluiten gewassen konijnenburcht te gaan. In sommige gevallen heeft een vos

een van de gangen wat verder uitgegraven op jacht naar konijnen of gewoon omdat het een geschikte plek is voor een een hol. De verwarring wordt vaak veroorzaakt doordat veel mensen de grootte van een das niet goed kunnen inschatten. Bij navraag worden de handen meestal een centimeter of dertig uit elkaar gehouden. Anderzijds wordt ook de graafcapaciteit van een groep konijnen nogal eens onderschat. Toch gaat het in deze bijdrage vooral over burchten van vos en das. Het